

Hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse kontseptsioon.

Kontseptsioon esitab:

1. ülevaate üldharidussüsteemis õppivate hariduslike erivajadustega (HEV) õpilaste õppekorralduse tänasest süsteemist ja muutuste vajadusest;
2. HEV õpilaste õppekorralduse edasised üldised põhimõtted;
3. riigi ja KOV vastutuse jaotuse HEV õpilaste õppekorralduses;
4. HEV õpilaste õppekorralduse edasised suundumused.

HEV õpilaste definitsioon: Haridusliku erivajadusega õpilaseks loetakse õpilast, kes riiklikus õppekavas või temale koostatud individuaalses õppekavas püstitatud õpitulemuste saavutamiseks vajab täiendavate tugimeetmete rakendamist või eriõppe korraldust.

Kontseptsioonis liigitatakse HEV õpilased kahte kategooriasse:

- **HEV₁ õpilased: täiendavaid tugimeetmeid ja tingimusi vajavad õpilased** - õpilased, kes tulenevalt nende ajutistest või spetsiifilistest õpiraskustest vajavad tavakoolis täiendavaid tugimeetmeid, eriõppe korraldust või tugispetsialistide teenuseid (õpiraskus, düsleksia, düsgraafia, lihtsustatud õpe¹, käitumisprobleemid jne);
- **HEV₂ õpilased: spetsiifilist õppekorraldust ja ressursimahukaid tugimeetmeid vajavad õpilased** - õpilased, kes tulenevalt nende puudest või muust häirest vajavad spetsiifilist eriõppekorraldust ja ressursimahukate tugimeetmete rakendamist (raske nägemispuue, kõnepuue või kuulmispuue, toimetuleku- ja hooldusõpe, lihtsustatud õpe kaasuva puudega², liikumispuue kaasuva puudega, raske psüühikahäire³, kasvatuseritingimusi vajavad õpilased).

Andekust kui erivajadust käsitletakse kontseptsioonis, kui puue või häire ja andekus on omavahel kombineerunud (nt autistlik, kuid kitsa spektri andekusega õpilane). Need õpilased võivad liigituda nii HEV₁ kui HEV₂ kategooriasse.

1. Ülevaade tänasest olukorrast ja muutuste vajadusest.

1.1. Statistiline ülevaade.

23 633 õpilasele ehk 16,8% üldhariduskooli õpilaste koguarvust on Eesti Hariduse Infosüsteemi⁴ andmetel märgitud erineva tunnusega hariduslik erivajadus. Neist suurem osa (76%) õpib üldhariduskooli tavaklassis ja enamikel juhtudel on need õpilased püsiva või ajutise õpiraskusega või psüühika- ja käitumishäiretega, vähesel määral puuetega õpilased. Tavakoolide eriklassides õpib HEV õpilaste koguarvust 9% ja erikoolides 15%. Õpilaste koguarvust moodustab eriklassides või erikoolides eriõpet vajavate õpilaste arv ca 4% (ca 6000 õpilast).

¹ Lihtsustatud õppel oleva HEV₁ liigituse all mõeldakse õpilast, kes õpib lihtsustatud riikliku õppekava alusel, aga kellel ei esine kaasuvaid puudeid.

² Lihtsustatud õpe kaasuva puudega – kaasuvaks puudeks loetakse nägemis-, kõne- ja kuulmis- ning liikumispuuet, pervasiivseid arenguhäireid, raskeid psüühikahäireid.

³ Raske psüühikahäire all mõeldakse psüühikahäirega lapsi, kes raviperioodil või ravi järel vajavad spetsiaalseid õpitingimusi ja õppekorraldust ning käitumishäiretega õpilasi.

⁴ Eesti Hariduse Infosüsteemi andmed seisuga 10.11.2012

HEV₂ õpilasi on ligikaudu 3060, neist 31% õpib tavakoolis ja 69% erikoolis. Erikoolides õppivatest HEV₂ õpilastest pooled õpivad riigi erikoolides ja pooled KOV ja era erikoolides.

Eestis on täna 43 erikooli (neist 24 riigikooli, 13 KOV kooli ja 6 erakooli), kus õpib 3503 õpilast. Enamik erikoolidest on loodud just HEV₂ õpilastele, mõned ka õpiraskustega ning somaatiliste haigustega õpilastele.

Riigi omandis olevates erikoolides (riigikoolides) on ca 2400 õppekohta ning seal õpib 1772 õpilast. Õpilaste arv on langenud 10 aastaga enam kui 1000 võrra. Riigikoolide õppekohad on täna piirkonniti ebaühtlaselt jaotunud, samuti on riigi- ja munitsipaal- või erakoolide vahel ebaühtlaselt jaotunud erinevat liiki HEV õpilased. Näiteks intellektipuudega õpilastest spetsiifilisem osa (toimetuleku- ja hooldusõpe) õpib suuresti munitsipaal- ja erakoolides, lihtsustatud õppel õpilased aga riigikoolides.

1.2. Haridus- ja tervishoiuvaldkonnas toimunud muutused.

Suundumus kaasata HEV õpilased kodukohakooli on üldiseks põhimõtteks nii rahvusvaheliselt kui ka Eestis. Kõikidel lastel peab olema õigus elada kodus, kui seal on loodud nende arenguks vajalikud tingimused. Erikoolis õppimine on õigustatud sellistel juhtumitel, kui erivajadusega lapse toetamine vajab väga spetsiifilist õppekorraldust ja ressursimahukaid tugimeetmeid, mida tavakoolides on raske tagada.

Haridusliku erivajaduse olemus ja selle käsitus on ajas muutunud ja veelgi muutumas. Üha sagedamini puutume kokku kombineeritud diagnoosidega ning sageli on raske määratleda erivajaduse primaarset põhjust või diagnoosi. Meditsiinilisest diagnoosist olulisem on juhtumipõhine pedagoogilise, psühholoogilise ja sotsiaalvaldkonna vajaduste määratlemine ja sellest tulenevalt lapse eripärast lähtuv kompleksne tugimeetmete rakendamine. Laste arengu igakülgseks toetamiseks on vajalik haridus-, tervishoiu-, rehabilitatsiooni- ja sotsiaalteenuste senisest suurem sidustamine.

Tervishoiusüsteemis toimunud muutuste tulemusel on palju arenenud ravimeetodid ja -põhimõtted, mitmeid haigusi on võimalik suhteliselt lihtsate vahenditega kontrolli all hoida ning lapsed ei vaja haiguse ohjamiseks erikeskkonda. Samas on teatud haiguste osakaal lastel suurenenud või suurenemas, seda eriti teatud liiki psüühikahäiretega laste osas (nt autismispektrihäired), samuti vajavad erilist tähelepanu haruldased geneetilised haigused, mis on sageli liitpuude põhjuseks.

Sotsiaalsetest põhjustest tingitud õpiraskused ei tohiks olla segregeerimise põhjuseks, st et laps suunatakse erikooli või eriklassi. Väljakujunenud õpilaskodude võrk ning riiklikult toetatavad kohad õpilaskodudes on ilmsesti üks põhjustest, miks õpilaste arv erikoolides on vähenenud.

1.3. Tänapäevase õppekorralduse olulisimad puudused.

- HEV õpilased tavakoolis ei saa piisavalt vajalikku tuge, seetõttu on HEV õpilaste kaasatus tavakooli võrreldes Euroopa ja Põhjamaadega Eestis väiksem¹.
- Haridusametnikel, koolijuhtidel ja õpetajatel puudub valmisolek ja teadmised kaasava õppe rakendamiseks.
- HEV õpilastele ei ole tagatud võrdseid tingimusi tugispetsialistide teenuste kättesaadavuseks, sest kohalikel omavalitsustel on väga erinev suutlikkus tugispetsialistide teenuste rakendamiseks.
- HEV õpilaste erikoolide võrk ei vasta tänasele ja tuleviku vajadusele – erikoolide paiknemine piirkonniti, puude liigiti ja omandivormi alusel on ebalproportsionaalne.
- HEV₂ õpilast toetavate haridus-, tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonna tugimeetmete sidusus ja koordineeritus on nõrk.

¹Special Needs Education - Country Data 2012. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/sne-country-data-2012/sne-country-data-2012>

2. HEV õpilaste õppekorralduse üldised põhimõtted.

- HEV õpilaste õppekorralduses lähtutakse rahvusvaheliselt tunnustatud ja Euroopa Liidu liikmesriikide poolt heakskiidetud kaasava õppe suundumustest.
- HEV õpilased õpivad üldjuhul elukohajärgses koolis ja neile on loodud vajalikud tingimused.
- Vajadusel luuakse HEV₂ õpilastele võimalused õppeks erikoolis või eriklassis.
- Erikoole HEV₂ õpilastele peab üldjuhul riik ning vajadusel rahastab KOV ja era erikoole õppekorralduse läbiviimisel.
- Valiku elukohajärgse kooli või erikooli vahel teeb lapsevanem.

3. Riigi ja KOV vastutus HEV õpilaste õppekorralduses.

Riik	KOV
Eraldab KOV-le ja erakoolile VV poolt kokkulepitud jaotuspõhimõtete alusel haridustoetuse, mis sisaldab täiendavaid ressursse eriõpet vajavate HEV õpilaste õppeks.	Tagab HEV õpilastele hariduse omandamise võimalused nõustamiskomisjoni soovitude kohaselt. Loob HEV õpilaste vajadusele vastava õppekeskkonna.
Tagab piirkondlike nõustamiskeskuste kaudu eripedagoogilise, logopeedilise, psühholoogilise ja sotsiaalpedagoogilise nõustamisteenuse kättesaadavuse ning loob võimaluse tellida kooli tasandil rakendatava eripedagoogi ja psühholoogi teenust.	Tagab oma koolivõrgus õppivatele õpilastele tugispetsialistide (eripedagoogi/logopeedi, psühholoogi ja sotsiaalpedagoogi) teenuste kättesaadavuse.
Peab HEV ₂ erikoole või tagab HEV ₂ õpilastele vajalikud õppekohad erikoolis.	Tagab HEV ₂ õpilastele õppimisvõimalused, kui lapsevanem teeb valiku paigutada laps elukohajärgsesse kooli.
Eraldab õpilaskodu riiklikku kohatoetust toimetulekuraskustes olevatele HEV ₁ ja HEV ₂ õpilastele.	Tagab ja korraldab õpilaskodu teenuse kättesaadavuse nendele HEV õpilastele, kellele ei rakendu riiklik kohatoetus.
Korraldab kooliskäimiseks vajaliku transpordi või hüvitab sõidukulud riigi erikoolis õppivatele HEV õpilastele.	Arvleb teiste KOV-dega HEV õpilaste osas, kui elukohajärgses koolis ei ole võimalik õpet läbi viia, ja korraldab kooliskäimiseks vajaliku transpordi või hüvitab sõidukulud.

4. HEV õpilaste õppekorralduse edasised suundumused.

HEV õpilaste õppekorralduses ja selle arendustegevustes võetakse aastatel 2014 – 2020 arvesse suundumusi:

4.1. Haridus-, sotsiaal- ja tervishoiu valdkonna teenused HEV₂ õpilaste õppe ja arengu toetamisel on sidustatud ning õppurite vajadusi arvestavad.

Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Sotsiaalministeeriumi koostöös arvestatakse järgmisi põhimõtteid:

- Haridus-, sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna teenuste kättesaadavus HEV₂ õpilastele peab olema tagatud olenemata koolitüübist ja omandivormist;
- HEV₂ õppuritele rakendatavad haridus- sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna tugiteenused toetavad komplekselt õppurite arengut.

Sotsiaalministeeriumi juhtimisel koostatakse HEV₂ õpilastele osutatavate haridus-, tervishoiu-, rehabilitatsiooni- ja sotsiaalteenuste sidustatud mudel ja selle rakenduskava aastateks 2014 – 2020. Tähtaeg: 31.05.2014.

4.2. HEV õpilaste riiklikes õppekavades ettenähtud kohustusliku õppe tagamiseks eraldatud riiklik haridustoetus on õpilaste eripära ja vajadusi arvestav ning toetab kaasava hariduse rakendamist.

Riik toetab eriõpet vajavate HEV õpilaste õppekorraldust õpilasepõhiselt, kusjuures arvestuse aluseks on HEV klasside täitumuspõhine ja õppe eripära arvestavad riiklikud õppekavad.

- Sama klassitäituvuse piirnormiga HEV õppuritele kehtestatakse ühesugune õpilase/õpetaja suhtarv üle riigi. Toetuse andmisel ei eristata rahaliselt, kas HEV õpilane on kaasatud tavaklassi või loodud eraldi klass, selle otsustab koolipidaja.
- Jaotuse põhimõtte soodustab kaasava hariduse põhimõtete laiemat rakendamist ja HEV õpilaste integreerimist tavakooli. HEV õpilastel, kellele on seadusega lubatud õpe eriklassis või ette nähtud põhikooli riiklikust õppekavas erinev õppekava, tekib nn pearaha, mis soodustab paindlikku õppekorraldust just tavaklassi kaasatuna.

4.3. Tugispetsialistide ja õppenõustamise teenus on koolidele kättesaadav olenemata piirkonnast või kooli suurusest.

Riigi sihtasutuse Innove juurde on moodustatud üksus, kus toimub riiklik õppenõustamise alase tegevuse arendamine ja tugispetsialistide teenuste kättesaadavuse koordineerimine, mille tulemusel:

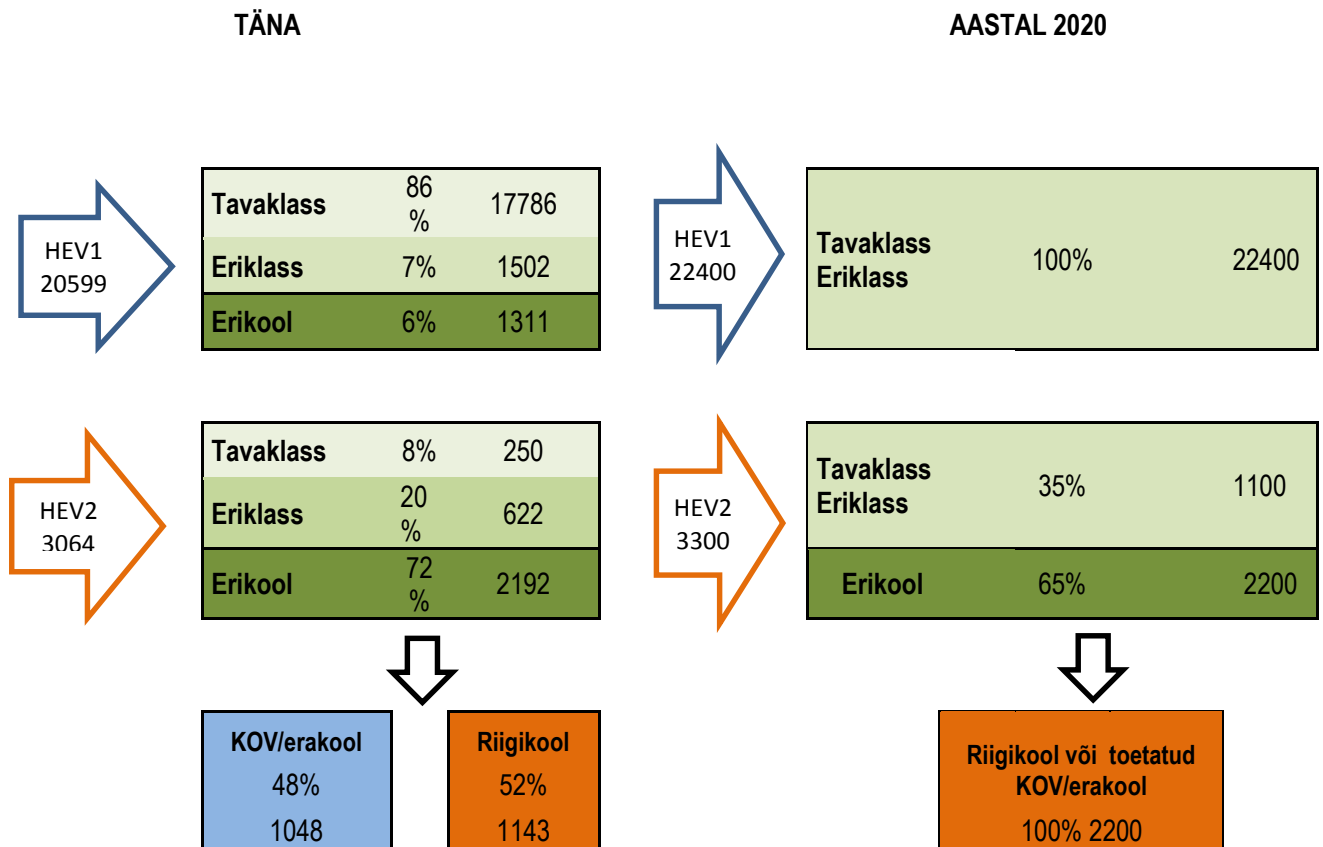
- õppenõustamisteenused on õppuritele, õpetajatele ja lastevanematele tasuta kättesaadavad;
- hariduslikke tugiteenuseid osutatakse süsteemselt ja koordineeritult, teenuste kvaliteet vastab kvaliteedistandardis kehtestatud nõuetele;
- paraneb kooli tasandil rakendatavate tugispetsialistide (eripedagoogilise ja psühholoogilise) teenuse kättesaadavus väiksemates üldhariduskoolides.

4.4. HEV₂ õpilastele loodud erikoolide võrk on ühiskonna ootustele vastav, õpilaste erivajadusi arvestav ning optimaalselt ja efektiivselt ressursse kasutav üldhariduskoolide võrgu osa.

Riik peab erikoole nägemis-, kuulmis-, liikumis- ja kaasava puudega õpilastele, toimetuleku- ja hooldusõppel olevatele õpilastele, raskete psüühikahäiretega ning kasvatuseritingimusi vajavatele õpilastele.

Vajadusel moodustatakse riigikoolide juurde klasse raskete kõnepuudega õpilastele ning lihtsustatud õppel olevatele õpilastele, kel esinevad kaasuvad puuded.

HEV õpilaste jaotuvus täna ja prognoos aastaks 2020.

Riik võtab senisest suurema vastutuse HEV₂ õpilaste õppekorralduse osas. HEV₂ õpilaste vajadused õppida erikooli tingimustes selgitatakse välja juhtumipõhiselt.

- Riigikoolide asukoht sõltub:
 - piirkonna HEV õpilaste arvust,
 - spetsialistide ja tugiteenuste kättesaadavusest,
 - võimalustest liikuda riigikooli ja õpilase elukoha vahel ning
 - väljaarendatud koolivõrgust.
- Riigikoolide õppekohad jaotuvad võimalikult ühtlaselt ja proportsionaalselt Eesti kõikide piirkondade vahel.
 - Riigikoolide õppekohtade arv tuleneb maakonna õpilaste arvu ja HEV õpilaste osakaalu prognoosist ning suundumusest kaasavale õppekorraldusele.

Nendes piirkondades ja linnades, kus HEV₂ õpilastele riigikoolis õppimise võimalused puuduvad, on välja arenenud munitsipaal- ja eraomanduses olev hariduslike erivajadustega õpilaste koolide võrk. Olemasolevad HEV₂ õpilastele loodud KOV ja erakoolid on hästitoimivad, piirkonna vajadusi arvestavad ning lastevanemate ootustele vastavad. Seetõttu on oluline, et need koolid säiliks ning neid käsitletakse kui ühte osa kogu HEV õpilaste koolivõrgust.

Koostatakse riigi erikoolide võrgu kava aastateks 2014 - 2020. Tähtaeg: 30.05.2014.

4.5. Koolijuhtide, õpetajate ja tugispetsialistide pädevus HEV õpilaste õppekorralduses on suurenenud.

- Õpetajate põhikoolituse raames saavad kõik õpetajad esmase ettevalmistuse töötamiseks HEV õpilastega.
- Täienduskoolitussüsteemi raames korraldatakse kaasava hariduskorralduse ja HEV õpilaste märkamise ja toetamise alaseid koolitusi haridusametnikele, koolide meeskondadele ja õpetajatele.

4.6. HEV õpilaste toetamiseks on õpetajatel kaasagedsed juhendmaterjalid ja õppurite vajadustele vastav õppevara.

- Viiakse lõpule põhikooli riikliku lihtsustatud õppekavale vastav õppevara koostamine põhiainetes kõikidele klassidele.
- Koostatakse alternatiivset õppevara erinevatele HEV õpilaste liikidele, nt nägemis- ja kuulmispuuetega õpilastele, õpiraskustega õpilastele, autistlikele õpilastele jne.
- Õpetajatele koostatakse juhendmaterjale kaasava koolikultuuri kujundamiseks ja erinevat liiki HEV õppuritega toimetulekuks.

Kontseptsioonis kirjeldatud suundumuste ellu rakendamiseks koostatakse riiklikult koordineeritud arendustegevuste kava aastateks 2014 – 2020.

Arendustegevuste kavas käsitletakse lisaks eelpool toodud suundumuste ellu rakendamiseks vajalikele tegevustele ka kaasavat haridust käsitletavates rahvusvahelistes uuringutes ja projektides osalemist; EHS-e arendustegevust ja HEV õpilaste saavutuste hindamist.